

Posudek oponenta
na diplomovou práci

Sedes imperii – centra politické, ekonomické a kulturní moci tetrarchů
kterou předložila
Bc. Alžběta Motlochová

Vypracování posudku na diplomovou práci Alžběty Motlochové je úkol nesnadný. Není tomu tak proto, že bych měl pochyby o tom, jaké hodnocení si práce zaslouží, nýbrž proto, že se jedná o text – jak vysvětlím níže – mimořádně obtížně uchopitelný. Doba tetrarchie, které je práce věnována, přirozeně leží zcela mimo moji specialisaci, to však v tomto případě není na obtíž – o práci získáme dostatečný názor, když ji nahlédneme prostě jako text.

Tématem práce jsou *sedes imperii*, tedy sídla panovníků římské říše doby tetrarchie. Co přesně je cílem práce se nedozvíme v úvodu ani v abstraktu (a v průběhu četby práce se o tom můžeme spíše dohadovat): autorka zde uvede do dějinného rámce, slíbí zaměření na otázky hospodářského zázemí *sedes imperii* a na jejich ideologický rozměr. Dozvíme se i, že práce se zaměří v prvé řadě na oblast Augusty Treverorum (Trevír) a Sirmia (Sremska Mitrovica).

Práce je členěna do pěti kapitol: po úvodu (který zanechá čtenáře v napětí, co ho to vlastně na následujících stranách čeká) následuje historický úvod do problematiky vzniku tetrarchie a politických a hospodářských transformací diokleciánovského období. Ta obsahuje (konečně) i definici opakovaně předtím užívaného pojmu *sedes imperii*... Hlavní (ač autorkou nevyslovený) závěr z této podkapitoly je, že se jedná o výraz v antice užívaný ve smyslu vágně definovaného titulu, který se dnešní bádání pokouší nešťastně transformovat do *terminu technicu* pomocí seznamu povinných kritérií. Naštěstí nejsme nuceni tuto hru v definiční bingo s minulým bádáním hrát – autorka ji přehledně sumarizuje a následně se zaměřuje jen na oblasti v okolí dvou výše zmíněných císařských sídel. Nejobsáhlejší třetí kapitola (které se budu podrobně věnovat níže) se zaměřuje na hospodářství v oblasti Augusty Treverorum a Sirmia ale i na (vybrané) architektonické a ideologické aspekty císařských sídel... a dalších struktur. Čtvrtou kapitolou se pak vrátíme k historickému přehledu doby od Diokleciánovy resignace před Konstantina a jeho transformaci říše (důraz je kladen zejména na reformy hospodářství) až do závěru čtvrtého století (k tomu se přiblížíme výrazně zrychleným tempem), abych se nakonec opět ocitli v „bývalých *sedes imperii*“ a nahlédli jejich hospodářství v tomto období. Závěr pak shrnuje některé předem zmíněné poznatky, často je ale i podrobněji rozebírá a ilustruje tabulkami či grafy (na které není předem v textu odkázáno), a informace jsou tak bez dobrého důvodu a bez varování roztrženy do dvou míst textu.

Práci doplňuje relativně obsáhlá bibliografie v řadě světových i nesvětových jazyků a seznam písemných pramenů; bibliografie i odkazy v textu se disciplinovaně drží jedné citační normy (ačkoliv se nejedná o normu UKAR). V celém textu je důsledně dbáno správných přepisů řeckých a latinských antropo- a toponym včetně délek samohlásek. Text je psán nebývale dobrým stylem s bohatou slovní zásobou a přesným výrazivem, text plyne hladce a ladně ... může tak nějakou dobu trvat, než čtenáři dojde, že práce vlastně postrádá jakýkoliv smysl.

Zatímco kapitoly historického přehledu jsou solidní syntézou, nezbytnou k uvedení do tématu, vlastní řešení práce s těžištěm ve třetí kapitole a dozvucích v části kapitoly čtvrté a v závěru za svojí uhlazenou a bohatými citacemi okrášlenou fasádou skrývá katastrofickou karikaturu odborné studie.

Kapitola 3 „*Sedes imperii* a jejich hospodářské zázemí“ se tak vyvíjí následovně: je charakterizováno římské zemědělství třetího století > je zvýrazněno téma *villy rustiky* coby charakteristické složky zemědělské krajiny římských provincií ale i specifické formy elitního sídla v jejím rámci > jsou představeny *villy rustiky* doby tetrarchie v oblasti Augusty Treverorum a Sirmia > obraz zemědělské krajiny je doplněn o kategorii *viků* > císařské paláce jsou srovnány s *villami rustikami*. Tato struktura (je její vypracování dílem autorky nebo školitelky?) by svým způsobem mohla dávat smysl, kdyby bylo vysvětleno odkud kam vlastně směřuje, kdyby byly

vystavěna logické mosty mezi jejími jednotlivými složkami a kdyby byla adekvátně naplněna. Nic z toho se nestalo.

Jak již bylo řečeno, není v úvodu práce ani kapitoly jednoznačně vyřčeno, o čem vlastně je a jaké otázky řeší. V souladu s tímto postupem, není pak text vystavěn tradičním logicky argumentačním postupem presentace-analýza(-diskuse)-syntéza, nýbrž se jaksi vyvíjí sám ze sebe v osobitém proudou vědomí, v němž jedno téma navazuje na druhé, často předznamenané v odstavcích pojímajících téma předcházející. Volby těchto témat, výběr pojímaného materiálu, metoda a postup práce nejsou v textu nijak vysvětleny či zdůvodněny a není zdaleka jisté, že kdy byly předmětem autorčiných úvah. Text je svého druhu zcela nový archeologický žánr. Jedná se v první řadě o lineární vyprávění, v němž autorka na příkladu různých sídlištních (a pohřebních) forem ze zvolených oblastí ilustruje vybrané aspekty historického vývoje. Podobně jako není vyslovena hlavní otázka práce, pak jen mezi řádky najdeme vlastně i to, co je pravděpodobně odpovědí na ni – *sedes imperii* či císařské paláce byly multifunkční komplexy sdílející řadu vlastností s *villami rustikami* daných oblastí a to včetně rysů, které odkazují na předřímské tradice dané oblasti. Toto sdělení každopádně zaniká v záplavě dílčích zjištění či dohadů, do nichž se práce větví; měly by sice sloužit jako opory závěrů, zůstávají ale prostě viset ve vzduchoprázdnu, jelikož autorka zjevně buď není schopna vystavět logickou argumentaci nebo má pocit, že její sdělení hovoří samy za sebe. Nehovoří a nanejvýš ukazují, jak se téma, kterému se autorka věnuje již řadu let, pro ni stalo samo odpovědí na všechny otázky, respektive jak jakákoliv složka archeologické dokumentace pro ni svým způsobem přirozeně promlouvá k tématu *sedes imperii*.

To se projevuje jednak logickými zkratkami v úvahách, které sice mají svoje oprávnění, autorka ale nemá sebemenší potřebu je verifikovat nebo uvažovat o alternativních konstrukcích, jednak (a závažněji) dokonce ignorováním archeologické reality v situacích, kdy s problematikou *sedes imperii* spojuje jevy naprosto s nimi nesouvisející... obě situace budu nyní ilustrovat na několika případech:

-práce si klade za cíl věnovat se hospodářství, rozuměj v první řadě zemědělství... Tuto problematiku ale v podstatě omezí na přehled na jakých typech půd bylo v rámci SZ Evropy identifikováno kolik zemědělských lokalit doby římské (bez přesnějšího určení jejich chronologie);

-o několik stran dál (str. 41–44) staví úvahy o zapojení do dálkového obchodu na základě nálezů rostlinných makrozbytků exotický plodin (vyjádřeny pozoruhodnou binární kvantifikací prezenze/absence v tab. 4). Na str. 43 dokonce čteme, že v archeobotanických vzorcích z *viku Orolaunum* sice pocházejí doklady o konzumaci koriandru, hořčice, melounu a broskve ale jen v jednom se nacházely „stopy pšenice, což naznačuje zřídka kontakt s *villami rustica* (sic) v okolí“... to ji následně vede k tomu, aby na této lokalitě postulovala zahrádkářské zemědělství doplněné sběrem divokých plodin připomínající hospodářství dnešní Papuy-Nové Guineje. Podobně anekdotický přístup je samozřejmě výsměchem bádání o římsko-provinciálním zemědělství¹ či seriózní archeobotanice.

-pro veškerou diskusi je klíčový koncept *villy rustiky*. Autorka sice nastiňuje komplexní diskusi o tomto jevu, který v římské a římsko-provinciální archeologii probíhá po jistě půldruhého století, vyjadřuje se k ní ale jen naprosto nekonkrétně a zanechává nás vlastně zcela bez definice, co pod tímto pojmem máme chápat, kde leží hranice mezi *villou rustikou* a statkem nehodným latinského titulu, které rovněž v práci zmiňuje. Zcela ignoruje diskusi o italickém či domorodém původu konceptu *villy rusitky* v rýnsko-dunajských provinciích, jakkoliv je klíčová pro otázky, které si následně klade a jakkoliv ozvuky této diskuse v práci potkáváme. K vysvětlení architektonické různorodosti staveb označovaných dnešním bádáním termínem *villa rustika* jí stačí odkázat na vágní definici Vitruviovu, dosvědčující údajně, že ani pro Římany se nejednalo o architektonicky ustálenou formu a opakovaně pak zmiňuje italské senátorské villy jako vzor vil v provinciích. Zcela tak pomíjí klíčovou skutečnost, že mezi villami v Itálii a v provinciích evidentně není sebemenší morfologická vazba (shody se najdou nanejvýš na úrovni architektonického dekoru) a ani jako

¹ Zde jeden zcela náhodně zvolený příklad z oblastí, kterým se autorka věnuje

https://www.academia.edu/33921937/Exploring_the_Roman_villa_world_between_Tongres_and_Cologne_A_landscape_archaeological_approach?rhid=28680385774&swp=rr-rw-wc-1282122

hospodářské modely nejsou srovnatelné. Obsáhlý proud bádání zabývající se typologií vil autorce sice je znám, to se ale dozvídáme až v závěru, kde konstatuje, že villy v jejích dvou pracovních oblastech jsou systematicky odlišných typů. Toto zjištění vztahuje výhradně na svůj materiál a ponechává ho bez vysvětlení a bez snahy pochopit, zda to má či nemá nějaký význam z hlediska nikoliv jejích dvou teček na mapě římské říše ale právě typologie římskoprovinciálních vil jako takových.

-autorka předpokládá různé určení vil v jejích dvou pracovních oblastech – v oblasti Trevírsko předpokládá zapojení vil do velkoprodukce obilí, a to na základě nálezů velkoobjemových sýpek, pro které cituje příklady z lokalit vzdálených 286 km a 134 km vzdušnou čarou od Trevíru (chronologii lokalit jsem zde neověřoval ač je možné, že by nás zde čekalo další překvapení – viz níže). U vil v okolí Sirmia naopak „soudí“, že vzhledem k malým obdělávatelným plochám v jejich okolí (nevyčísleno) a množství nalezených mincí byly v první řadě orientovány na „drobné farmaření [...] obchod [...] a řemeslnou výrobu“. Žádné z těchto tvrzení nelze ověřit, protože jediné údaje, které máme k dispozici je srovnání mincí, importované keramiky a zlatých předmětů v grafu 2. Jinak jsou lokality popsány jen letnými zmínkami uvnitř textu, chybí jakýkoliv katalog, přehled o míře odkrytí, době a metodě výzkumu, širší chronologii osídlení, krajinném rámci... nezbyvá nám než (ne)věřit tomu, co autorka „soudí“.

-toto téma rozvíjí autorka na str 69 pozoruhodným formulačním veletočem: „[ve ville ve čtvrti Busmatsi v Sirmiu] bylo v prostoru dvora nalezeno sto *argentů*. Jelikož tyto mince pocházejí z delšího časového období [od Diokleciána po rané konstantinovce] mohu předpokládat, že byly poztráceny během obchodních transakcí. Vzhledem k relativně krátkému časovému období, do kterého ražby spadají, a faktu, že se jedná z převážné většiny o zlaté a stříbrné mince (tedy měnu užívanou bohatými obchodníky), je možné předpokládat, že ve vilových komplexech docházelo k poměrně častému obchodu; byť jednoznačný důkaz chybí“. Ohromuje zde formulační flexibilita, nemístné výrazivo i absence argumentační logiky.

- v závěru kapitoly 3 je z jakéhosi důvodu položen důraz na pohřební komponentu *vill rustik*, především na kontinuitu „domorodých“ tradic v pohřbívání do mohyl. Argumentační linka mi opět není jasná: má-li být cílem argumentace „domorodá“ tradice projevující se na pohřebních strukturách ve Felix Romulianě, proč je kontinuita těchto tradic dokládána především ve vilách na trevírsku, kde sice tradice pohřebních tumulů sahá až do rané doby železné ne-li do doby bronzové, je ale bez jakékoliv vazby na střední Balkán, který má v tomto ohledu tradici totožnou ovšem zcela svébytnou.

Zdají-li se být tyto argumentační a logické poklesky závažné, blednou ve srovnání s věcnými problémy, kterými práce rovněž oplývá. Naprosto dech vyrážející je autorčina chronologická slepota: práce se věnuje výhradně období tetrarchie. Známe-li však dané lokality nebo zalistujeme citovanou literaturou, zjistíme, že v šokujícím množství případů staví autorka svoje úvahy na lokalitách či nálezech, které s tímto obdobím nemají nic společného: na str. 28 je citováno rozšíření farem v SZ Galii podle C. Haselgrova – práce se věnuje pozdní době železné. Na str. 32 je v kapitole „villa rustica za tetrarchie“ domnělý jev nárůstu počtu vill v době tetrarchie (tvrzení samo o sobě krajně podezřelé, nemám však možnost ověřit citované prameny) odkázáno na mapu 4, publikovanou Krierem a Henrichem s popisem „Distribution of monumental funerary structures associated with villas in the area of the Treveri“ v článku nazvaném „Monumental funerary structures of the 1st to the 3rd centuries (SIC) atd.“; připojený katalog dává jednoznačně najevo, že se článek zabývá téměř výhradně dobou principátu. Šperky z villy v Borgu, citované na str. 37–38 se datují do 2. stol. po Kr. Na str. 40 se hovoří o rozkvětu *vicu* v Bliesbrucku, když přitom citované prameny jednoznačně hovoří o jeho rozsáhlé destrukci po roce 260 po Kr. a pouhém živoření v následujících desetiletích. Podobně *vicus* Belginum, který je hlavním hrdinou následující kapitoly (str. 42–43) je coby vzkvétající v době tetrarchie popsán na základě článku věnovaného povrchové prospekci na lokalitě, v němž je jako jediný chronologický údaj uvedeno, že nálezy se v naprosté většině datují do 1.–2./3. stol. po Kr. (a hlavní autor se jmenuje Teegen, citované Wolf-Rudiger jsou přirozeně jeho křestní jména). Úvahy o přetrvávání hospodářského významu vill i ve 4. stol. (str. 60–61) se opírají o sýpku villy Maueräcker u Bad Rappenau, kterou citovaný Lars Blöck (2016, 91 – 109, nikoliv 2019, 19–22 jak uvedeno v práci) datuje do 2. stol.,

rovněž (a tentokrát správně) uvedený Manfred Rösch pak její konečný zánik klade do roku 260 po Kr. Výše zmíněná úvaha o importu exotických potravin do římského středního/dolního Porýní stojí na analýze obsahu římské latríny výslovně datované do roku 250–280 po Kr. (Deforce et al. 2014).

V práci je o vilách opakovaně hovořeno jako o prostředku romanisace. Jedná s pravděpodobně o podobné zpolštění reality jako u výše uvedených příkladů. Rozhodně není jasné, jaká forma romanisace by měla probíhat například na trevírsku 310 let po potlačení posledního treverského povstání značící konečnou integraci území do římské Galie a tři generace po vydání *constitutio antoniniana*.

Na okraj uvedu několik drobností, které sice vedle předchozího nemají mimořádnou důležitost, neměly by ale zapadnout. Netroufám si vzhledem ke svojí nespécialisaci na problematiku komentovat seznam literatury... Neunikne ale pozornosti, že autorka z jakéhosi důvodu pocítila potřebu konsultovat bezmála všechny alespoň vzdáleně související akademické práce předložené na UKAR v minulých letech (Lužický, Kešner, Vlček...). Zatímco doktorská práce J. Kostěnce za přečtení zajisté stojí (i když pochybuji, že neexistuje vhodnější pramen k problematice *diatret*), citace ohavného plagiátu S. Kuníka bije do očí.

Zatímco jazyková stránka práce je – jak jsem výše uvedl – na mimořádné výši, zarazí neobratné zacházení s latinskými termíny: nesčetněkrát užitý výraz *villa rustica* je skloňován zcela nečesky „*villa rustica, villy rustica, ville rustica, villu rustica* atd.“ Podobně hojně zmíněná oblast kmene/obce Treverů je systematicky uváděna nikoliv jako „Trevírsko“ (podle města), „treversko“ (podle populace), „oblast/území Treverů“, či (chceme-li učinit dojem) „*Treverorum civitas*“ jak by bylo správně latinsky, nýbrž naprosto nemístným anglicismem *Treveri civitas*.

Vzhledem ke všem výše uvedeným problémům pokládám práci za zcela nezpůsobitou k obhajobě. Nejedná o výsledek samostatného výzkumu, autorka nedemonstruje žádnou schopnost položit si otázku a řádně na ni na základě archeologických pramenů odpovědět... Uvedené příklady argumentace na základě kontextů datovaných mimo chronologický rámec práce v lepším případě naznačují, že ani po bezmála deseti letech studia nepochopila samotné základy archeologické práce. V případě horším, který zde ale nepředpokládám, tedy v případě, že by irelevantní pramen byl citován s plným vědomím a byl by tudíž tvořen zdánlivě korektní, ve své podstatě ale fiktivní text, by se přirozeně jednalo o zásadní etický problém. Tak dalekosáhlou konspiraci ale netřeba rozvíjet: práce je prostě jenom špatná.

V Praze 11.6. 2024

Jan Kysela